

METAFORE ALE TIMPULUI ÎN CREAȚIA POETICĂ A LUI EUGENIU SPERANȚIA

Elena Istrățescu*

Cuvinte cheie: calendar, ceasornic, clipe, Cronos, curgere, efemer, eternitate, hexametri, iertare, mistere, neant, Parmenide, poetică, rugăciune, suflet, timp, trecut, veșnicie, vreme.

Key words: calendar, horologe, moments, Cronos, flow, ephemeral, eternity, hexametric, forgiveness, mysteries, nothingness, Parmenide, poetics, prayer, soul, time, past, everlastingness, days.

Abstract: *Time metaphors in the poetic creation of Eugeniu Speranția*

*Starting from a literary and philosophic theme extremely rich in the universal culture – time and its representations - the author of this study is proposing a sketch portrait of Eugeniu Speranția (1888-1972), a Romanian university teacher, poet, prose man, aesthetician, philosopher and memorialist, unfortunately less known by the following generations. Son of Theodor Speranția, writer and folklorist, former member of the Romanian Academy, Eugeniu Speranția made his university studies in his native town, Bucharest, and developed a rich didactic activity at the Law Academy from Oradea and, especially, at the University from Cluj. And also, distinguished himself, as an author of philosophic studies, law philosophy, sociology, pedagogic psychology, and also in different domains, which he published in periodic in the country and abroad. As a poet, he published remarkable poems in literary press of the time, but also in small poetry volumes. Much more preoccupied by his scientific studies and by his didactic activity, he gathered his poetic creation in balance-volume, only in the year 1966, under the title *Poems*, a volume which turned to be a great and beautiful surprise for poetic art lovers.*

Timpul constituie una dintre noțiunile cu cea mai mare încărcătură semantică, cognitivă, emoțională și poetică dintre cele cu care operează sistemul uman de comunicare. Este un cuvânt fără de care nu poate fi conceput nici limbajul comun de comunicare, și nici cele științific sau tehnic. Fiind intim legat de conceptele ce definesc viața, a cărei durată efemeră o măsoară, în raport cu eternitatea morții, timpul și subdiviziunile sale, ca și ale vârstelor, capătă sensuri multiple și se încarcă cu valori emoționale ce colorează în cele mai diverse feluri trăirile umane, atât pe cele ce se consumă clipă de clipă, cât și pe cele ce se sublimesază în creații artistice sau concepte filosofice. Nu întâmplător primele manifestări de viață spirituală ale umanității, indiferent de forma sub care ni s-au transmis din străfundurile mileniilor, sunt perfect

* Dr., București

încadrate în tiparele timpului. Calendarele, fie că este vorba de cele apărute în spațiul mesopotamian sau dacic, egiptean, evreiesc sau maișău au o precizie uluitoare pentru vremurile respective, Geneza biblică se produce în șase zile, a șaptea fiind consacrată odihnei, mitologia egipteană are o zeiță a lunii, *Isis*, și un zeu al soarelui, *Ra*, în funcție de care se întocmeau calendarele, iar grecii aveau un zeu al timpului însuși, *Cronos*, devenit *Saturn* la romani. O primă coplesitoare metaforă pentru curgerea necruțătoare a timpului este chiar acest zeu, reprezentat de vechii greci ca un bărbat de o extraordinară vigoare, care își devorează copiii. De altfel, ideea efemerității vieții și a destinului prestabilit străbate ca un fir roșu întreaga literatură și artă greco-romană. Pentru vechii greci, doar zeii erau nemuritori, îndrăzneala de a sfida un zeu sau destinul constituind un *hybris*, echivalentul, în mare măsură, al *păcatului* din doctrinele creștine, soldat, în genere, cu urmări tragice. Formulări explicite, de o mare frumusețe, ale ideii poetice despre curgerea ineluctabilă a timpului le găsim, între alții, la Horatiu în oda închinată lui Postumus: *Eheu fugaces! Postume, Postume labuntur anni...* și la Vergiliu în *Georgica* (Cântul III, 284): *Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus, / Singula dum capti circumvectarum amore*. Ideea o întâlnim și la David în *Psalmi 39* și *90*, dar și în vorbele *Eclesiastului*: *deșertarea deșertărilor și toate sunt deșarte*. Este așa-numita *fortuna labilis*, sau soarta schimbătoare, atât de des întâlnită la poeții latini și medievali. Aceeași temă poetică l-a inspirat și pe cronicarul moldovean Miron Costin, care scria, pe la 40 de ani, în poemul său *Viața lumii: A lumii cânt cu jale cumplită viața / Cu griji și primejdii, cum iaste și așa / Prea subțire și-n scurtă vreme trecătoare ...*, după cum o cercetare oricât de fugară a folclorului literar sau muzical românesc ar arăta cu câtă intensitate este percepută curgerea timpului și a vieții în mentalul colectiv românesc. Expresie desăvârșită a acestei componente a spiritului nostru național, poeții Mihai Eminescu și Lucian Blaga au ridicat pe o treaptă filosofică și lirică greu de egalat meditația asupra acestei teme.

Am putea aduce enorm de multe alte exemplificări de opere literare, muzicale, plastice sau filosofice care demonstrează în ce măsură meditația asupra trecerii timpului a marcat conștiința umană. Mai amintim însă doar capodopera *Faust* a lui Goethe, cu acea scurtă replică "Clipă stai", prin care personajul ce dă numele operei își vinde sufletul diavolului pentru un efemer moment de fericire, precum și *În căutarea timpului pierdut*, romanul fluviu al lui Marcel Proust, în care acesta încearcă reconstituirea trecutului urmând meandrele memoriei involuntare.

Am făcut considerențele de mai sus și am evocat nume ilustre ale spiritualității universale pentru a arăta în ce companie intelectuală și axiologică selectă se situează Eugeniu Speranția, un poet, prozator, estetician, filosof, sociolog și memorialist român mai puțin cunoscut decât s-ar cuveni, a cărui contribuție la tema timpului este cel puțin notabilă.

S-a născut la 18 mai 1888, la București, fiind fiul Elenei (născută Cruceanu) și al lui Theodor D. Speranția, scriitor și folclorist, fost membru al Academiei Române. Tot la București a urmat cursurile școlii primare și ale liceului, pe care l-a absolvit în 1906. Încă de pe când era școlar, Eugeniu Speranția a început să publice versuri și proză în revistele vremii, dar prima sa prezență literară notabilă a fost o lungă parabolă în versuri, apărută în 1905 în publicația "Liga Conservatoare", însoțită de o entuziastă prezentare a lui Al. Macedonski. Odată cu terminarea liceului, începe o lungă

colaborare (două decenii) la revista *Viața nouă* (*Vieața nouă* în grafia vremii) a lui Ovid Densușianu. În perioada respectivă a colaborat și la numeroase alte publicații ale vremii, dar ideile și concepțiile literare ale lui Ovid Densușianu, el însuși poet sub pseudonimul Ervin, au influențat în bună măsură destinul literar al tânărului ce avea să-și depășească mentorul măcar în substanța poetică, dacă nu și în notorietate.

Între 1906 și 1910, tânărul poet urmează cursurile Facultății de Litere și Filozofie din București, concomitent cu cele ale Facultății de Drept. În 1912 își ia doctoratul cu o teză de filosofie, *Apriorismul pragmatic*, cu care și debutează editorial în același an. După alți doi ani, în care a fost profesor la un liceu din Capitală, pleacă să-și continue studiile la Berlin, dar izbucnirea primului război mondial îl silește să revină în țară și să-și reia preocupările didactice. În 1921, este numit conferențiar de filosofia dreptului la Academia de Drept din Oradea, unde va deține și catedra de pedagogie la Școala Normală și va preda filosofia la Academia Teologică. Din 1934, îl regăsim ca profesor la Universitatea din Cluj, unde va preda până la ieșirea la pensie, survenită în 1949. Intensa sa activitate didactică a fost dublată de preocupările de natură științifică, precum și de conferințele de popularizare ținute în cadrul Universității populare din București sau în diferite localități din Transilvania.

În toată această perioadă, Eugeniu Speranția s-a distins ca autor a numeroase studii de filosofie, filosofia dreptului, sociologie sau psihologie pedagogică, lucrări apărute în periodice din țară și de peste hotare, ca și în volume sau broșuri. El a participat, de asemenea, la congrese internaționale în calitate de membru al mai multor societăți și instituții de profil. Ca urmare, preocupările literare și de publicistică literară au devenit, de la un moment dat, secundare, fără să înceteze însă vreodată. Ele s-au concretizat în câteva plachete de versuri și lucrări în proză, care i-au asigurat un loc onorabil în atenția publicului iubitor de literatură. Valoarea literară cu totul remarcabilă a poeziei sale a ieșit în mod plinar la iveală abia în 1966, când i-a apărut un volum de *Poezii* cu caracter antologic, cu o prefață, în termeni - am putea spune entuziaști - semnată de Perpessicius.

La un deceniu după încheierea celui de al doilea război mondial, distinsul profesor universitar care a fost Eugeniu Speranția a revenit în publicistică, inserând în revistele clujene *Steaua* și *Tribuna* articole referitoare la realități și evoluții culturale naționale și mondiale. Acestea au demonstrat o dată în plus solidă și plurivalentă sa formație intelectuală.

S-a stins din viață la 11 ianuarie 1972, la București.

Înainte de a ne apleca asupra textelor poetice ce relevă percepția particulară a lui Eugeniu Speranția privind curgerea timpului, să facem și o succintă trecere în revistă a ansamblului operei sale. Primele manifestări literare ale poetului în devenire au fost adunate în volumul *Zvonuri din necunoscut*, apărut în 1921. Ele sunt marcate de influențele parnasiano-simboliste specifice cercurilor de la "Literatorul" lui Macedonski și "Viața Nouă" a lui Ovid Densușianu. În volumul *Pasul umbrelor și al veșniciei* din 1930, care a fost distins cu Premiul Societății Scriitorilor Români, și apoi în micul volum intitulat *Sus ...* (1939), se adâncește latura filosofică și contemplativă a poeziei lui Eugeniu Speranția. Pe aceeași linie publicase în 1925 și un opuscul de poeme în proză intitulat *Sub nimbul familiar*, poeme pe care el le considera "schite și priveliști lăuntrice". A scris și un controversat roman de dragoste, cu accente reflexiv-

filosofice, *Casa cu nalbă (1915-1916)*, pe care l-a publicat în 1926, dar și *Medalioane muzicale* (1966), *Amintiri din lumea literară* (1967) și *Figuri universitare* (tot 1967), precum și eseul *Inițiere în poetică* (1968). Acesta din urmă continua, de fapt, preocupările din domeniul esteticii manifestate anterior, pe tărâm muzical însă, cu eseul intitulat "*Papillons*" de *Schumann*, pentru care primise premiul Academiei Române în 1934. Reamintim și cartea-bilanț *Poezii*, din 1966, cu care - asemeni lui Tudor Arghezi, în 1927, cu volumul *Cuvinte potrivite*, în care își adunase poeziile risipite prin diverse publicații - Eugeniu Speranția a făcut o frumoasă surpriză iubitorilor de poezie, ce nu șiau prea multe despre opera sa poetică. Postum, i-au mai apărut volumele *Cartea despre carte, sau eflorescența spirituală* (1984) și *Contemplație și creație estetică* (1997).

Deși posesor al unei opere impresionante prin diversitate, cariera poetică a distinsului cărturar nu s-a bucurat de o prea mare atenție din partea criticii și istoriografiei literare. În cunoscutele lor istorii ale literaturii române, Eugen Lovinescu și George Călinescu îl menționează doar printre poeții de la *Viața Nouă*, primul, sau în bibliografia generală a impozantei sale lucrări, cel de al doilea! Aceasta deși un alt prestigios profesor universitar, critic și istoric literar al vremii, Dimitrie Caracostea vestise încă din 1909, la puțin timp după debutul literar al lui Eugeniu Speranția, apariția unui poet remarcabil. În conferința intitulată *Poezia română azi*, Caracostea remarca locul deosebit al tânărului poet printre membrii grupării din jurul revistei *Viața Nouă*. "Un poet în care se afirmă un real talent, cu atât mai simpatic cu cât e de o dezinteresare rară față de soarta propriei producții, un talent în stare să întrupeze simțiri fine, învăluite în duiosie, în o gândire subtilă sau în atmosferă de poezie mistică este domnul Eugeniu Speranția. Pînă la ce grad de originală poezie s-a urcat acest tânăr se poate vedea din poezia *Si totuși ...*" - afirma profesorul Caracostea. Vom analiza și noi această poezie și vom vedea că ea se înscrie perfect în tematica timpului. Reținem deocamdată observația lui Dimitrie Caracostea că poetul se dezinteresa de soarta poeziei sale. Aparent, el scria poezie dintr-o necesitate lăuntrică, precum sărmanul necunoscut, singuratic, dar plin de har artistic, din poezia *Hexametrii străinului*, pe care mulțimea îl ignoră, dacă nu chiar îl și desconsideră. Într-o altă poezie, *Taurul*, poetul nu se poate însă abține să nu reproșeze criticilor literari fie indiferența, fie obtuzitatea opiniilor critice formulate. Cert este că, deși timp de șase decenii a cultivat poezia de calitate, intensele sale preocupări didactice și științifice l-au împiedicat să fie o prezență suficient de activă în viața literară pentru a face valuri mai mari în jurul operei sale poetice.

Cu privire la caracteristicile generale ale poeziei lui Eugeniu Speranția trebuie reținut că el a îmbrățișat ideile teoretice promovate de Ovid Densusianu la *Viața Nouă* și anume de înnoire a liricii, de largire a tematicii poetice și de primenire a vieții literare prin conectarea la cultura modernă de pretutindeni, în special prin contactul cu literatura franceză, în care dominant era curentul simbolist. Erau respinse astfel ereziile sămănătoriste și poporaniste promovate de revistele *Sămănătorul* și *Viața Românească*, potrivit cărora tot ce e valoros și are spirit național s-ar găsi numai la sat. Fidel acestui crez, deși a cochetat și el un timp cu versul și motivele populare, Speranția s-a manifestat ca un poet cărturar, un intelectual și un gânditor. Imagini și versuri ce prevestesc ospețe intelectuale se detașează chiar din ciclul de început al

volumului de *Poezii* din 1966: *Cântece*. Dinamizarea unor elemente picturale – inspiratoare a două dintre cântece – o regăsim și în măiestria cu care poetul reînsuflește o lume revolută (*Atena regina; Empedocle; Sarmisegetuza; Noaptea sfântului Barthelmy*), iar din mecanica goală a conceptelor filosofice reies uneori subtile efecte de umor: *Însă prin largul abstract, iată, concretul apare, / Moară de vânt căpiată, zbughind-o cu zgomot prin nouri, / Duce cu dânsa un vierme-nsetat de gol și de goană. / Suflet pribeag prin etern ce-aleargă să prindă eternul*. Așadar, sufletul pribeag este o entitate concretă ce aleargă-nsetat prin nemarginirea abstractă a spațiului și a timpului în încercarea de a "prinde eternul", cu alte cuvinte nemurirea, fapt în egală măsură comic, dar și tragic, prin imposibilitatea atingerii unui asemenea deziderat.

Întro tentativă de sintetizare a caracteristicilor poeziei lui Eugeniu Speranția, Perpessicius afirmă în prefața volumului din 1966 că aceasta "nu-și trage virtuțile și originalitatea din imagine", ea fiind mai degrabă "meditativă, ușor elegiacă, practicând umorul supradistilat" Observația este corectă, dar nu trebuie generalizată, cele mai bune versuri din *Hexametri* se disting tocmai prin originalitatea și forța imaginilor poetice. Iată, de exemplu, în *Hexametreei fulgilor de nea* ce imagine grandioasă poate să capete, în imaginația poetului, o banală ninsoare și la ce neașteptate asociații de idei poate ajunge prin contemplarea acesteia: *Vin ca oștiri de năluci în amețitoare puzderii / Fulgi de ninsoare, năuci, îmbătați de fiorul căderii / Vin îndârjiți și severi, absorbiți în suspectă tăcere / Și-n fiecare clipă din ei se răsfață-ale lumii mistere, / Flori de lumină-oglundind creaturi dintr-o lume bizară*. Poetul se-treabă mai departe: *Care puteri i-au urzit? Din ce gemune plecară? și-și raspunde că ar putea fi germeni din stele, semne ale celor din alte sisteme solare, sau poate suflete dragi ale celor plecați pe vecie*. Vie, dinamică, sprinteră este imaginea fulgilor de nea și în poezia *Hexametreei viscolului*, din care reproducem două strofe: *Pragul de-abia l-ai trecut și fulgii se-aruncă pe tine; / Bieți vagabonzi, orfani ce-ngână durerea cu jocul, / Micul lor suflet e plin de cerul din care porniră; / Toți, ocrotire cerșind, s-agață de hainele tale. / Bate vântul, cer alb, te simți și tu ca o pană. / Vesel, nebunul te ia de spate și-ți suflă prin mâneci; / Și te duce, te lași și te supui de te-ntoarce; / Viscolu-i frate (mai mic și inofensiv) cu destinul... Și chiar dacă poetul nu transfigurează universul în mari viziuni personale, îl observă însă exact, îi surprinde resortul tragic, comic sau sublim și-l convertește în poezie (*Hexametreei altei lumi; Hexametreei convoiului grotesc; Rapsodia clipelor* etc.). Așa se întâmplă, de exemplu, în acest prim vers dintr-un poem: *Azi, în amurg, peste orașul cărunț trecură cocorii*. Fixarea precisă în timp și în cadru, concretețea detaliilor crează o stare de încordare și solemnă așteptare a unui fenomen crucial, îmbătrânirea cu un anotimp, care poate căpăta uneori semnificații cutremurătoare. Chiar și atunci când operează cu abstracțiuni, ideea aspiră tot spre o formă (făptură) a concretului: *Sus, pe înălțimile reci, în pragul Veciei cu Clipa, / Ochii se scaldă-n neant, neantul devine făptură...* De cele mai multe ori poetul pleacă însă de la universul banal, cunoscut, căutând semnificația lucrurilor comune, "tălcul" lor, cum ar fi spus Blaga, demers din care rezultă, de cele mai multe ori, o poezie de elevată ținută filosofică, o poezie a enunțurilor solemne, a gesturilor grave, gnomică (*Hexametreei lumii-ntregi; Hexametreei miezului de noapte; Hexametreei focului tainic; Orice stea este vârf*). Scânteia poeziei poate scăpăra până și din contemplarea*

unei picturi, ce presupune încremenirea imaginii, asemenea realității în viziunea filosofilor eleați din Grecia antică, o realitate neschimbătoare, în opoziție cu heracliteanul concept *Panta rei* (toate curg). În poezia *Cadrul* din ciclul de *Cântece* avem, spre exemplu, o natură statică, dealuri și livezi adormite, străbătute de apa unui râu ce *trece cu gândul veșnic aiurea*. În imagine se mai vede un paraclis *bătrân ca lumea* având o cruce *iertătoare*, în fața căreia însuși timpul încremenește: *Bătrân ca lumea, simplu ca prescurea / Un paraclis veghează pe ponoare / În fața lui și-a crucii iertătoare / Și-oprește timpul rușinat securea*. Superbă metaforă această secure a timpului, care nu poate să însemne decât moartea și care încremenește în fața crucii iertătoare, simbolul răstignirii Mântuitorului Iisus Hristos!

Timpul încremenește, asemeni unei fotografii făcute în interiorul unei camere, și pentru eroul liric din poezia *Și totuși ...*, comentată cândva cu atâta entuziasm de către Dimitrie Caracostea. Cu o sensibilitate ieșită din comun, poetul ne prezintă interiorul familiar al unei camere din perspectiva sufletului unui tânăr ce mai zăbovește în încăpere după ce trupul său a părăsit această lume și pentru care totul s-a oprit în loc odată cu viața sa. Ne permitem să cităm poezia în întregime: *Când ploaia bolnavă ce plânge și-aleargă pe negrele strade, / Sperând adăpost să găsească, lovește-n ferestrele reci, / Când nimeni nu știe că trupu-mi în pulbere cade / Ce tristă e-n seară odaia din care plecat-am pe veci! // Zambila ce-ncepe să-nvie, privind printre storuri, m-așteaptă; / Romanul cu foaia-ndoită se miră că nu-l isprăvesc; / Apollo de bronz, de pe soclu, spre ușă privirea-și îndreaptă / Și-un plic de la tine – pe masă – așteaptă să vin să-l citesc. // Un jilț lângă foc meditează; clavirul gândește-o poemă; / Lumina din sobă se-alungă-n fundal pe-nfloratul tapet, / Perdelei dând chip de femeie, consolei dând chip de triremă / Și calpului glas de ceasornic dând chip legănat de sonet. // Văd micile cadre-n perete, roșite de-a sobei văpaie, / Sofaua pe care adesea sculptat-am un vis îngeresc. / Dar eu nu mă văd nicăierea, și totuși mă simt în odaie / Și-un plic de la tine – pe masă – așteaptă să vin să-l citesc*. Aparent, doar existența ceasornicului din odaie, care, cu glas calp, măsoară clipele în ritm de sonet, face trimitere la noțiunea de timp. În realitate, îngemănarea difuză și apăsătoare dintre viață și moarte, ce razbate din fiecare imagine și vers ale poeziei, ne vorbește despre condiția tragică a ființei umane a cărei existență măsurabilă în timp încetează.

Tema legăturii intrinseci dintre *timp* și *viață*, la care se adaugă ideea de *destin* o regasim și în *Hexametrii bietului nimic* – povestea unui biet petec de hârtie zburat de vânt pe străzi și care eșuează în derizoriu pe cheiurile pustii ale unui port vegheat în noapte de felinare singuratic: *Numai o boare de vânt alung-o hârtie pe stradă. / Bietul nimic prigonit se-ascunde tiptil prin unghere. / Fâșie de carte? Afiș? Ori poate-un cuvânt de iubire, / Sigur, destinul i-a dat și lui un moment de mărire. // Sigur, a fost întreat, ascultat, ca un glas de oracol; / Multe iluzii a stârnit prin funduri de inimi sărmame, / Mâna de om ce-l ținu tremurat-a poate-o clipită / (Inima speră mereu și crede mereu în miracol) // Apoi venită, fatal, uitarea, căderea, ruina; / Bietul nimic prigonit se luptă din greu cu destinul; / Poate mai speră și el ca iar să-l ajungă norocul, / Poate mai speră și el ca iar să-l ajungă mărirea ...*

Este de observat că în toate exemplele pe care le-am dat există cuvinte ce gravitează în jurul noțiunii de timp, ca diviziuni ale sale, sau care definesc timpul prin sinonimie și polisemie, respectiv *veșnicie*, *eternitate*, *viață*, *moarte*, *destin*, *vârste* etc.

ceea ce trădează simțul acut al poetului pentru elementul temporal, dar și pentru presentimentul morții, atât de subtil sugerat de colegul său de generație Lucian Blaga în ciclul de poezii intitulat *În marea trecere*. Poezia lui Eugeniu Speranția despre timp nu se rezumă însă la asemena scipiri răzlețe, ci își găsește o generoasă sursă de inspirație în meditația nemijlocită asupra ineluctabilei scurgeri a timpului. Una dintre aceste poezii este intitulată *Hexametree morții albastre* este plină de simboluri cosmogomice și are un pronunțat caracter filosofic și abstract: *Cerul e timp înghețat, văzuta vecie prezentă, / Amforă-n care se strâng pâraie de rugă și de lacrimi / Timpul e cer curgător ce-nvârte ceasornicul Ursei, / Scocul adânc de azur i-a fost totdeuna-ntră zodii. // Clipele, câte se scurg sânt picuri de-albastru-n risipă. / Sufletul nostru-nsetat le bea ca pe-o rouă fluidă. / Beat de safirul vrăjtit, se umple de cer și vecie. / Moartea este și ea albastră și clară ca cerul.*

Ce grandioasă metamorfozare a abstractului în concret realizează însă poetul în *Rapsodia clipelor*, o bijuterie ce poate figura în orice antologie de poezie universală! Cu ajutorul unor personificări savuroase, el crează o întregă lume a secundelor ce se luptă pentru supraviețuire, o lume plină de farmec și de larmă, dar și de învățăminte despre zădărnicia luptei pentru nemurire: *In întunericul calm, plin de volubilă vervă, / Ce rapsodii de metal scandează ceasornicu-n noapte? / Clipele care-au domnit, despotice, pe cosmice-ntinderi / El ți le-arată murind, reci, mizerabile, goale ... // Iată-le-n zale și coif, cu scut și paloș de aur, / Aprig purtate pe cai sirepi, ce suflă-n văpaie; / Oaste de regi vișoroși, oarbă de glorie rapide, / Trece năvalnic în șir, galopând orbește spre moarte. / Fieștecare-a promis, decis-a, comis-a, ucis-a; / Fieștecare-a uruit zgomotos așteptări seculare; Fieștecare-a înfipt granit în dedalul istoric, / Înșuși destinului vrând îndărătnic să-i tulbure scrisa. // Iată-le însă trufaș, când ajung pe piscul domniei, / Una pe alta se-mping pe puntea ce spânzură-n aer; / Sulița celei din urmă străpunge pe cea dinainte; / Groaznic pe suliți de sânge întreg cortegiul se-nșiră, / Și-n neființă de veci se scufundă cu ultime gesturi ... / Vasta genuine le-nghite în maiestatea tăcerii. / Cât de asemenea mor ce felurit străluciră. / Urme de scrum uniform găsește-amintirea care trece. / ... / În întunericul calm scandează ceasornicul versuri.*

Extrem de interesant, oferind nu numai cheia poeziei lui Eugeniu Speranția închinată vremelniciei a tot ceea ce ne înconjoară, ci și a concepției sale filosofice, ni se pare poemul *Capricii heterometre*. Pronunțând doar numele lui Parmenide, poetul reînvie în mod retoric disputa acestui important filosof și poet presocratic, creatorul școlii de gândire eleată, cu Heraclit, oponentul său din veacul al V-lea î. Hr. în legătură cu caracterul schimbător sau imuabil al lumii în care trăim. Heraclit și Parmenide au fost cei dintâi filosofi care au făcut distincția dintre cunoașterea cu ajutorul percepției senzoriale și cunoașterea prin intermediul gândirii. În concepția lui Parmenide numai gândirea rațională poate duce la descoperirea adevărului (*aletheia*), care este însuși subiectul și menirea filosofiei. Adevărul este considerat esența a tot ce există și este unic, imobil și neschimbător. Prin urmare, cunoașterea senzorială, prin care lumea apare diversificată și schimbătoare, nu este decât o iluzie înșelătoare. Heraclit, în schimb, era convins că schimbarea este un fapt real și că, dimpotrivă, stabilitatea este iluzorie. Lui îi este atribuit aforismul *Panta rei*, adică totul curge, nimic nu rămâne neschimbător. A devenit cunoscut și pentru afirmația "Nici un om nu

poate să intre de două ori în apa aceuiași râu, deoarece nici râul, nici omul nu mai sunt la fel". În timp ce miezul gândirii lui Parmenide a fecundat gândirea lui Socrate și Platon, idealismul, în general, postulatul lui Heraclit l-a fascinat pe Hegel și, după acesta, pe corifeii materialismului dialectic. În *Capricii heterometre*, Eugeniu Speranția reaprinde această ceartă filosofică, aparent de partea lui Heraclit, dar vine cu observația surprinzătoare că Parmenide a rămas neclintit în convingerile sale deoarece nu a luat în considerare valoarea devoratoare a timpului și nu a știut ce este aceea „rugăciune omenească”. *Stă "Parmenide" de bronz de veghe sub lampa-mi aprinsă, / Ochiul său fix privește la ceas, dar nu-l înțelege; / "Realitatea e toată de bronz și neschimbătoare, / Cum poate timpul să treacă zdrobind, cu puteri nevăzute?"*

Exprimată în versuri hexametrice, nedumerirea statuetei ce-l reprezintă pe filosof este persiflată de poet în ritmul sprintar al versului liber: *Dar vremea se frământă-n ceas / Sub rânduilele-i draconice / Și-i pune bustului sub nas / Două arătătoare / Înțepătoare / Și ironice.*

Chiar și dacă ar fi luat drept idol de către o mulțime de capete negre din Madagascar, bustul de bronz al lui Parmenide, mândru de propria-i veșnicie, și-ar privi adoratorii cu răceală și duritate, fără să le-nțealeagă rugăciunea: *Sigur, ai zice și-atunci: „Ruga-i nălucă absurdă, / Realitatea e toată din bronz și neschimbătoare”*

Și iarăși poetul recurge heraclitean la argumentul atotputernicei curgeri a timpului pentru a-i demonstra preopinentalului din bronz cât de iluzorii sunt „adevărurile” sale: *Dar vremea chinuiește ceasul / Și-nghesuindu-se prin roțile inerte, / Le-mpinge-n hora silnică și sunătoare / Dar vremea, strecurând-se prin inimi, / Devine o nesfârșită rugăciune / Către izvorul veșniciei prefaceri; / Slăvită fie-i nestatornicia... // Tu, Parmenide, ești de bronz și ești dintro bucată, / Dar de-ai putea simți și tu măcar o dată / Un pic de "vreme" strecurat prin tine, ai renunța la toată veșnicia / Și-ai ști și tu ce-i rugăciunea omenească.*

Fără-ndoială, cuvântul "vreme" are în această poezie înțelesul de "timp", dar și ceva în plus - ce altceva decât "Dumnezeirea"? – către care se-ndreaptă "rugăciunea omenească" pentru iertare. Oricât de vagă, această bănuială ne duce cu gândul la ideea "păcatului originar" al umanității, dar și la solida cultură clasică a poetului. Oricum, dincolo de frumusețile sale incontestabile, poezia lui Eugeniu Speranția își dezvăluie și o subtilă componentă mistică!

OPERA:

- *Definiția și preistoria filosofiei*, București 1912;
- *Considerații filosofice asupra magiei*, București, 1915;
- *Contribuții la filosofia magiei*, București 1916
- *Cartea omului practic* (douăsprezece scrisori filosofice), București, 1916;
- *Frumosul ca înaltă suferință*, Oradea, 1921;
- *Zvonuri din necunoscut*, București, 1921;
- *Generalități de psihologie individuală și socială*, Arad, 1925
- *Sub nimbul familiar*, Arad, 1925;
- *Casa cu nălbă (1915-1916)*; București, 1926;
- *Tradiția și rolul ei social*, Oradea, 1929;
- *Pasul umbrelor și al veșniciei*, București, 1930;

- *Curs de sociologie generală*, Oradea 1930-1931;
 - *Curs de filosofie a dreptului*, București, 1932;
 - *C. Rădulescu Motru, psiholog*, București, 1932;
 - *Problemele sociologiei contemporane*, București, 1933;
 - *Spiritualismul istoric (antimarxismul)*, București, 1933;
 - *Perspectiva istorică în viața socială, în cultură și în educație*, București, 1934;
 - *"Papillons" de Schumann*, București, 1934; ediție îngrijită și prefațată de Al. Dima, București, 1971;
 - *Principii fundamentale de filosofie juridică*, Cluj, 1936;
 - *Mic tratat despre valori*, Sibiu, 1942;
 - *Systeme de metaphisique implicit dans les postulats de tout connessence possible*, Sibiu, 1943;
 - *Sinteză de filosofie a istoriei, muncii și culturii*, vol. 1 București 1947;
 - *Medalioane muzicale*, prefață de Romeo Ghircoian, București, 1966;
 - *Poezii*, prefață de Perpessicius, București, 1966;
 - *Amintiri din lumea literară*, București, 1967;
 - *Figuri universitare*, București, 1967;
 - *Inițiere în poetică*, București, 1968;
 - *Cartea despre carte sau Eflorescența spirituală*, ediție îngrijită și prefață de Octavian Cheșan, București, 1984;
 - *Contemplație și creație estetică*, ediție îngrijită și introducere de Mircea Mithu, postfață de Ion Marin Vanciu, Cluj-Napoca, 1997.
- TancoTeodor, Sociologul Eugeniu Speranția, Cluj-Napoca, 1984.